

Biennaalitonti küttimas

Enesekriitilised kureerijad, kes üritavad vältida rahvusvaheliste suurnäitustega kaasnevat koloniaalset pilku maailmale, võivad võtta biennaalilt kunstilise sõltumatus ja poliitilise kõnevõime.

INDREK GRIGOR

Balti triennaal Riias Kim?-is kuni 18. XI. Triennaali kunstiline juht Vincent Honoré, kuraatorid Dina Ahmadejeva, Canan Batur, Neringa Bumbliene, Cédric Fauq ja Anya Harrison, kujundaja Tadas Karpavičius.

Suvi otsa oli kunstiajakirjanduse üks keskne teema biennaalindus ja seda olenemata sellest, et tänavu polnud Veneetsia biennaali aasta. See-eest oli „Manifesta“, arvestatava sümboolse kapitaliga Berliini biennaal, tähelepanu pöörati ka X Liverpooli biennaalile, kolmekümnendat korda toimus Veneetsia kaaluga São Paulo biennaal. Kogu selle sündmustiku kestel kritiseeriti ootuspäraselt aktiivselt biennaaliformaati, kuid leidis ka kaitsjaid. Kaitsmisele pühendusid peaaesjalikult uute biennaalide korraldajad. Nii lubab Riia esimese biennaali ehk RIBOCA kuraator Katerina Gregos pressitekstides, et kuigi ollakse teadlik üleüldise biennaalistumisega kaasnevatest probleemidest, „püüdleb RIBOCA jätkusuutliku mudeli poole, kus seatakse esikohale kunstnikud ning nende loomingu vahetu esitus“.

Kultuuritööstuse promoüritus. Ajakirja Frieze septembrinumbris ilmunud, biennaalide lainest ülevaadet anda üritavate artiklite valikus väidetakse, et maailmas toimub 200 biennaali ringis. Kahjuks ei viidata Friezes väite allikale. Märksa veenvam on Zürichi teadlaste saksa täpsusega läbi viidud uurimus, mille kohaselt on maailmas 316 biennaali. Kauneid graafikuid, millal ja kus biennaalide laine algas, saab vaadata internetiajakirja On Curating juunikuisest erinumbrist, kahjuks saadab neid õbluke andmeanalüüs. Paraku ei ole uurimuse läbiviijad kuigivõrd täpsed oma andmete allikate loetelu osas: viidatud on paarile suuremale biennaale koondavale internetiportaalile ja mitmetele anonüümsetele -lehtedele.

Tegelikult jäetakse täpselt defineerimata, mis teeb biennaalist biennaali. Kui Jane Morris kirjutab Art Newspaperis „Kas biennaali mudel on tuksis?“ („Is the Biennial Model Busted?“), siis on ta biennaali koondnimetuse alla paigutanud üle kahe aasta ja ka kolme aasta järel toimuvad näitused. Loomulikult räägib ta ka „Documentast“, mida korraldatakse iga viie aasta järel. Nii ei jää üle muud kui oletada, et üldnimetaja

„biennaal“ alla kvalifitseeruvad ka kõik igal aastal toimuvad rahvusvahelised näitused. Üldistades võib öelda, et biennaaliks nimetatakse igasugust suurt rahvusvahelist maineüritust, kuid jääb ikkagi lahtiseks, mille suhtes mõõdetuna suur ja mida tähendab „rahvusvaheline“.

Üheks biennaalimudeli mureks, millest Jane Morris kirjutab, on puhtnimlik faktor: kas ikka jätkub kuraatoreid ja kunstnikke, et püsivalt kvaliteetselt sisu toota?

Riias elav vene päritolu kultuuriajaloolane Kirill Kobrin on lahendanud kunstinäituste kvaliteedi ja kvantiteedi suhte retoorilise küsimusega: kui palju rokk-kontserte toimub igal aastal maailmas ja kui mitu bändi annab välja hea albumi? Sellega juhib ta tähelepanu asjaolule, et biennaalindus ei ole midagi visuaalkunstile eriomast. Otse vastupidi, suursündmuste kasv on märksa laiem kultuuritööstuse nähtus. Ribocat käsitlevat vestlusringi, kus osaleb ka Kobrin, saab kuulata/vaadata YouTube'is Shindreki kanalil.

Biennaalide rahvusvahelisuse võtab kokku Orit Gati kirjutatud retsensioon XIII Balti triennaalile. Ajakirjas Frieze ilmunud artiklis tõdeb Gat, et Balti triennaal ei anna regioonist mingit ülevaadet, ning küsib: ehk peame loobuma ideest, et rahvusvahelised biennaalid peegeldavad seda maailma, kus me elame? Meil ei jää üle muud kui leppida läikiva ja hästi kujundatud globaalsusega, arvab ta.

Ei saa väita, et biennaalide korraldajad ise ei oleks neist probleemidest teadlikud. Tundub, et diskussiooni vallapäätjaks olid 2017. aastal peetud XIV „documenta“ korraldajad. See iga viie aasta järel traditsiooniliselt Kasselis, kuid 2017. aastal ka Ateenas satelliidi kujul peetud rahastamisskandaalidega põlistatud festival on oma üle mõistuse kasvanud mahu ja kolonialistliku vaatepunkti tõttu häbipostis peaaegu kõigis biennaalidest rääkivates tekstides. Ilmselt ei saanud biennaal kui institutsioon sellisele kriitikal reageerimata jätta. Suzanne Falkenhausen analüüsis juba viidatud ajakirja Frieze biennaalidele pühendatud septembrinumbris traditsioonilist mudelit lõhkuda üritanud Berliini biennaali ja „Manifesta“, kuid nägi tonti sootuks mujal. Nimelt jõudis Falkenhausen järeldusele, et enesekriitilised kureerijad, kes üritavad vältida rahvusvaheliste suurnäitustega kaasnevat paratamatut koloniaalset pilku maailmale, võivad võtta biennaalilt kunstilise sõltumatus ja poliitilise kõnevõime.

Näitus ja külastaja tagaplaanile. Palermos toimunud „Manifesta“ oli avalikult linna promoüritus, kus kunstikaalutlused olid pandud rahva teenimise vankri ette. Berliini biennaali erakordselt konservatiivne ekspositsioon sai oma näo peamiselt Aafrika päritolu kunstnikelt, kelle huvid olid seatud biennaali sisuliste valikute keskpunkti eesmärgiga vältida lääne identiteedi poliitiliste klišeede võidutsemist. Sellise olukorra näitena mainib Falkenhausen Berliini müüri langemise järgset situatsiooni, kui Lääne-Berliini kunstiajaloolased pöördusid oma Ida-Berliini kolleegide poole ettepanekuga ühendada feministliku kunstiajaloo kirjutamisel jõud. Ida-Berliini kolleegid lükkasid aga läänest tulevad probleemid kõrvale, sest neid huvitas märksa rohkem enese kurssiviimine lääne kunstiteooriaga, millele ligipääs oli seni piiratud olnud. Just see oli vabadus, mida ihaleti. Nii olidki selle Berliini biennaali näituste keskmes kunstnike traditsioonilised käsitööoskused, mis tähendas tollal Euroopas üldiselt vananenud arusaama kunstist.

Balti triennaali esinduslikust kunstnike ja teoste massist on eksponeeritud Kim?-is ainult Ben Burgise ja Ksenia Pedani tööpoolest kõitev installatsioon. Fotol on installatsioonifragment.

Kim?

Mõlemal biennaalil – „Manifestal“ ja ka Berliini biennaalil – oli näitus ja selle külaline teisejärguline. Ennekõike oli tegemist kunstnike, kuraatorite, kultuuritöötajate, igat sorti aktivistide ja linnaametnike koostöoga, mis ei piirdunud ainult näituse ettevalmistamisega, vaid sisustas kogu biennaali.

Meie piirkonna selle aasta vahest ühe olulisema kunstiürituse RIBOCA kohta midagi sellist öelda ei saa. Tegemist oli kõige klassikalisema kaasaegse kunsti väljapanekuga: tundsin end seal nagu hiiglaslikus moodsa kunsti muuseumis, kus kõik on ilus ja turvaline. Eestis oli tänavu ka Tallinna graafikatriennaali aasta, kui tähistati selle 50. aastapäeva, ning hiljuti võis Balti jaama ootesaalis väisata VI Artishoki biennaali. Riias Kim?-is avatud Balti triennaali korraldajad (selle asemel et pöödeda biennaali staatuse pärast) kiitlevad aga sellega, kui hästi ollakse lõimunud Euroopa biennaalide ringi, ning tutvustavad seda kui kõige tugevamat Ida-Euroopa kunstisündmust.

Eelmised Balti triennaalid on kõik peetud Vilniuses, ent tulenevalt asjaolust, et Balti riigid tähistavad tänavu oma 100. aastapäeva, valitses poliitiline tellimus – eelarvevahendite näol – ka visuaalkunsti vallas, et midagi oma riigile sünnipäevaks kinkida. Üheks kingiks sai Balti triennaali korraldamine Vilniuses, Tallinnas ja Riias.

Kim?, kus eksponeeritakse triennaali Riia versiooni, on palju väiksem pind kui Vilniuse Kaasaegse Kunsti Keskus või Tallinna Kunstihoone. Nii tundus küsimus, millises vormis triennaal Riiga tuuakse, mulle algusest peale intrigeeriv. Tulemus on korraga suurepärane ja täielik läbikukkumine. Ma ei saanud paraku avatseremooniale minna. Seetõttu ajas kolleeg, keda päev pärast avamist Kim?-i triennaali *performance*-i-programmi väisama minnes teel kohtasin, mu täielikku segadusse väitega, et Kim?-is avati kaks näitust: kahe kunstniku ühisnäitus, mis olla päris hea, ja triennaal, mis on kohutav. Ka hiljem olen Riiga sattunud natuke kunstikaugematelt näitusekülastajatelt kuulnud, et üks näitus on täiesti mõttetu, aga teine avaldab muljet. Asi on nimelt selles, et Balti triennaali esinduslikust kunstnike ja teoste massist on eksponeeritud Kim?-is ainult Ben Burgise ja Ksenia Pedani tööd, kelle massiivne, visuaalselt Jevgeni Zolotko kunstiga paralleele võimaldav installatsioon on tõepoolest kõitev.

Ülejäänud triennaalist on Riiga toodud juhuslik valik objekte ja videosid, kusjuures ei ole selge, kas tegemist on tervikteoste või detailidega. Eriti koomiliseks teevad ekspositsiooni teoste etikettidena kataloogist välja rebitud lehed, mis tükeldavad muidu võib-olla isegi tervikliku kontseptuaalse installatsioonina mõjuva ruumi. Läti kolleeg Kārlis Verpe, kelle retsensioon Balti triennaalile peaks ilmuma internetiportaalis Echo Gone Wrong, küsis minult, mis teeb biennaalist biennaali? Vastasin talle, et see ruum teebki. Definiitsiooni kohaselt ei saa biennaali näol tegemist olla personaalnäitusega. Selle tõsiasja valguses on mul hea meel, et kuraator ei üritanud suuremat hulka töid Kim?-i ruumidesse lahustada ning laseb Ben Burgise ja Ksenia Pedani installatsioonil särada. Ühe ruumi ohverdamine tõestamaks, et tegemist on ikkagi biennaali, mitte lihtsalt näitusega, on kureerimiskompromiss. Ma ei kiida seda heaks, aga ju seda siis oli vaja.